

skými botami a nebo dětmi, které musí sedět doma, mezi občasnou cigaretou nebo sbíráním nedopalků na ulici. Právě o tolik se od sebe lišily průměrné příjmy nezlomených, rezignovaných, zoufalých a apatických rodin.

Tabulka 3. Průměrný měsíční příjem jednotlivých typů nezaměstnaných rodin

Typy rodin	Příjem rodiny v šilincích na měsíc
nezlomené	34
rezignované	30
zoufalé	25
apatické	19

Pramen: [Jahoda, Lazarsfeld, Zeisel 1960: 83; 1974: 81].

Také vztahy v rodině byly nepříznivě ovlivněny dlouhodobou nezaměstnaností. Přibývalo hádek mezi manželi.

Autory Marienthalu zajímalo, jak životní historie, kterou před začátkem masové nezaměstnanosti prošli jednotliví obyvatelé obce, ovlivnila jejich způsoby vyrovnání se s nezaměstnaností, která jejich rodiny postihla. Vycházeli ze 62 detailních životních historií. Hledali možné příčiny hlubokého zlomu v postojích některých z postižených a naopak relativně klidné prožívání obtížné situace jinými rodinami. Jedním ze závěrů této kvalitativní analýzy dokumentované rozbořem životních osudů některých nezaměstnaných bylo zjištění, že hluboká skepse, pesimismus a apatie se objevují u těch obyvatel Marienthalu, kteří v době před hospodářskou krizí byli plni velkolepých plánů, měli značné ambice a velká očekávání. Situace jejich rodin před nezaměstnaností byla nadprůměrně dobrá, rozhodně žili v dostatku. Zcela jim však chyběla přizpůsobivost novým podmínkám. Autoři vidí příčiny jejich ztroskotání v souhrě objektivních okolností a individuálních reakcí na ně: „Jejich život se zlomil, protože nemohli ani pochopit, ani unést mimořádně velký rozdíl mezi minulostí a přítomností“ [Jahoda, Lazarsfeld, Zeisel 1974: 97; 1960: 99].

Studie závěrem dochází k teoretickým závěrům o vlivu dlouhodobé masové nezaměstnanosti na společenský organismus, jímž je komunita – obec Marienthal. Apatie, nedostatek plánů do budoucna, ale zároveň zachování šancí pro děti, to jsou nejvýraznější prvky životní situace zjištěné u nezaměstnaných obyvatel Marienthalu.

K historii sociografie

Součástí publikace byla již v roce 1933 příloha, kterou sepsal jeden z autorů studie Hans Zeisel, nazvaná *K historii sociografie* [Zeisel 1960]. Jedná se o jedno z prvních pojednání o historii počátků empirického sociálního bádání. Tento doslov je pro současného čtenáře svědectvím kontextu, do nějž vídeňští výzkumníci svou studii situovali, které výzkumy znali a na které se snažili navázat. Sám termín „sociografie“ napovídá, že neměli vysoké teoretické ambice. Pojmenování „sociologie“ bylo v běžném povědomí spojováno s akademickou disciplínou, která se nezabývala empirickým sběrem dat, jak mu rozumíme dnes, ani jak si jej představovali tvůrci Marienthalu. Zeisel začíná svůj přehled empirických sociálních studií pracemi Williama Pettyho a Johna Graunta z Anglie a Irska 17. století, pokračuje zprávami pro britský parlament, monumentální prací Charlese Bootha *Život a práce lidu Londýna* a pracemi jeho pokračovatelů. V historii sledování hromadných jevů a jejich kvantifikace vyzdvihuje úlohu Adolpha Quételeta,

belgického astronoma a sociálního vědce tvořícího v polovině 19. století. Nezapomíná na zásluhy Frédérika Le Playe s jeho monografiemi evropských dělnických rodin a na Engelův „zákon rozpočtu“ rodiny, která vydává na obživu tím větší podíl prostředků, čím menší je její rozpočet. Vývoj sběru a analýzy sociálních dat v Německu Zeisel spojuje s rozvojem Spolku pro sociální politiku a oceňuje roli Maxe Webera při přípravě velkého výzkumu továrních dělníků v letech 1908 až 1912. Výzkum sociálních problémů, spjatý s hnutím *Social Survey* charakterizuje Zeisel jako první fázi vývoje sociografie na americkém kontinentu. Další fázi empirického sociálního bádání spojuje s výzkumy, jejichž cílem nebyla především náprava sociálních poměrů, nýbrž poznávání rychle se proměňující americké společnosti. Vysoce hodnotí slavnou studii manželů Lyndových *Middletown* a referuje o *Polském sedlákovi* Thomase a Znanieckého i o dalších výzkumech chicagské školy. Závěrem dává nahlédnout do metodologické kuchyně *Marienthalu* prostřednictvím hodnocení americké produkce. „Americká sociografie nedosáhla syntézy mezi statistikou a úplným popisem konkrétních pozorování“ [Jahoda, Lazarsfeld, Zeisel 1974: 125; 1960: 131] „.... Úloha této integrace ještě stále leží před námi“ [Jahoda, Lazarsfeld, Zeisel 1974: 125].

Další osudy a výzkumy autorů *Marienthalu*

Marienthal je dodnes slavnou studií. Dokazuje, že v Evropě probíhaly na počátku třicátých let výzkumy svou kvalitou srovnatelné s americkými pracemi chicagské školy nebo Lyndových *Middletownem*. Byla v ní využita celá řada metod a technik, které bývají dnes zařazovány pod označení „kvalitativní metody zkoumání“. Byly zde však použity také techniky, jejichž smyslem bylo získat reprezentativní, statisticky zpracovatelné údaje. Vedoucím týmu byl Paul Lazarsfeld, a i když závěrečné práce při sestavování publikace ležely větší měrou na jeho spolupracovnících, Marii Jahodové a Hansu Zeiselovi, jeho podíl na projektu je všeobecně uznáván jako podstatný.

Lazarsfeldovi životopisci se shodují v úsudku, že to byly právě výsledky práce při výzkumu *Marienthalu*, které upozornily na Lazarsfelda evropského zástupce Rockefellerovy nadace v Paříži a způsobily, že mu byla jako jednomu z devíti účastníků z Evropy nabídnuta dlouhodobá studijní cesta po amerických univerzitách [Lazarsfeld 1975: 152].

V listopadu 1932 získal stipendium a v září roku 1933 zahájil Paul Lazarsfeld svou americkou stáž u Roberta Lynda, autora slavného *Middletownu*, který nedávno získal vedení katedry sociologie Kolumbijské univerzity v New Yorku. Poté navštívil během dvou let studijní cesty více než desítku předních univerzitních i komerčně orientovaných pracovišť po celých Spojených státech. Sám o tom ve své autobiografii po letech píše [Lazarsfeld 1975: 174, 175, 220], že se vždy snažil zapojit do práce výzkumného týmu a naučit se jeho stylu práce, přiučit se něčemu novému. Navštívil např. Gordona Allporta, Otto Klineberga a Goodwina Watsona, výzkumníky, kteří na psychologickém kongresu v Německu v roce 1932 projevíli zájem o výzkum *Marienthalu* [Lazarsfeld 1975: 169-170]. Pracoval ve Washingtonu, kde byla v té době v rámci projektu *New Deal* presidenta Roosevelta ustavena výzkumná skupina pro řešení problémů nezaměstnanosti. Zde se seznámil se skupinou sociologů, kteří působili v té době jako vládní poradci pro otázky nezaměstnanosti. Právě tito empiričtí sociologové vytvořili později jádro skupiny, která založila *Sociologickou výzkumnou společnost* a měla významný vliv v *Americké sociologické společnosti*. Lazarsfeldovi se na datech shromážděných těmito výzkumníky podařilo dokázat, že na výši nezaměstnanosti nemá rozhodující vliv formální stupeň dosaženého vzdělání, ale že je podstatnější věk pracovníka. Tímto odhalením nepravě

korelace mezi vzděláním a nezaměstnaností si získal respekt uvedené skupiny expertů. Spolupracoval s nimi ještě jednou, na jaře 1934 v Chicagu při vícerozměrných statistických analýzách týkajících se nezaměstnanosti [Lazarsfeld 1975: 170].

Téma nezaměstnanosti rozvíjel Paul Lazarsfeld v prvních letech svého amerického pobytu v několika publikacích. Spolu s Bohdanem Zawadzki, polským sociologem, sepsali článek analyzující okolnosti a důsledky nezaměstnanosti zjištěné rozborem 57 životopisů nezaměstnaných Poláků [Sulek 1994]. Lazarsfeld zde našel potvrzení typologie nezaměstnaných rodin, k níž dospěl jeho tým v Marienthalu [Zawadzki, Lazarsfeld 1935]. Jestliže tento článek byl formulován především jako zpráva o kvalitativně pojatém biografickém výzkumu, další stať, kterou Lazarsfeld připravil spolu s Paulem Eisenbergem na obdobné téma, byla spíše přehledová [Eisenberg, Lazarsfeld 1938].

V létě 1935 se Lazarsfeld pod vlivem politické situace v Rakousku rozhodl emigrovat do USA. Svou novou kariéru začal na Univerzitě v Newarku zpracováním deseti tisíc dotazníků mladistvých uchazečů o práci. V roce 1936 založil při této univerzitě výzkumné centrum pro sociální výzkum. Toto středisko začalo intenzivně spolupracovat s dalšími institucemi, na nichž měl Paul Lazarsfeld své přátele. Newarské výzkumné centrum v prvním roce jeho činnosti významně podpořil Max Horkheimer, ředitel *New School of Social Research* z New Yorku, instituce, která soustředila pod svou střechou mnohé německy mluvící emigranty, kteří uprchli z Evropy před Hitlerem. Jejím základem byla skupina sociologů z Frankfurtské školy. Spolupráce s Frankfurtskou školou byla pro Lazarsfelda vlastně pokračováním evropských kontaktů. Již v letech před svou emigrací se spolu s několika spolupracovníky z *Výzkumného střediska pro hospodářskou psychologii* podílel na sběru a analýze dat velkého mezinárodního výzkumu autority a rodiny [Horkheimer 1936]. V USA spolupracoval v letech 1935 až 1940 s Mirrou Komarovskij právě na analýze výzkumných dat projektu sponzorovaného Horkheimerovou skupinou. Jednalo se o kvalitativně pojatý výzkum nezaměstnaných mužů a jejich rodin. Dokladem této společné výzkumné činnosti je Lazarsfeldova předmluva ke studii Komarovské, svědčící o dlouhodobé společné práci na projektu [Komarovskij 1971]. Také tato Lazarsfeldova spolupráce tématicky souvisela s výzkumem nezaměstnaných – s tématem *Marienthalu*. V letech 1936 a 1937 prováděl Lazarsfeld spolu se Samuelem Stoufferem z Chicagské univerzity společný výzkum rodin poznamenaných hospodářskou krizí. Studie sponzorovaná *Radou pro společenskovědní výzkum* se podobně jako *Marienthal* vyznačovala využitím celé řady metod. Užívala jak statistických dat cenového typu, tak analýz založených na případových studiích [Stouffer, Lazarsfeld 1972].

Samotná studie *Marienthal* se stala klasickou nikoli v době svého vzniku. Osud jí nepřál velký čtenářský ohlas. Monografie byla vydána v Lipsku v roce 1933. Na žádost vydavatele nebyli na jejím titulním listu uvedeni autoři jmenovitě [Fleck 1989: I], byla zaštitěna jménem Karla Bühlera, ředitele Psychologického institutu Vídeňské univerzity jako pátý svazek řady psychologických monografií zpracovaný výzkumníky Vídeňského centra pro hospodářskou psychologii [Lazarsfeld-Jahoda, Zeisel 1933].³ V roce vydání *Marienthalu* se Hitler ujal v Německu moci a knížka tří židovských autorů nemohla ve fašistickém Německu uspět. Neznámý počet exemplářů, jistě ne velký, se dostal do za-

³) První vydání *Marienthalu* z roku 1933 je nejčastěji citováno v autorství Marie Jahodové, provedené Lazarsfeldové a Hanse Zeisela. Byli uvedeni jen jako zpracovatelé Výzkumného střediska pro hospodářskou psychologii [Lazarsfeld-Jahoda, Zeisel 1933].